

Cursus Reitdiep 2

BEWONINGSFASEN TOT 800 nC

1000 nC

transgressie

800 nC macht Frankische Rijk -kerstening + invloed bisdommen
handel en scheepvaart nemen toe –Friese vrachtaarders

regressie 'herkolonisatie' – 3e generatie wierden

600 nC

bevolking neemt af –afnemen bewoonbaar gebied

transgressie stormvloed, binnendringen van de zee

300 nC

invloed Romeinse Rijk

veeteelt + visvangst + beetje landbouw + handel (!)

regressie opbloei van de bewoning – 2e generatie wierden

50 vC

transgressie bewoning neemt af

525 vC

veeteelt + visvangst

woonplaatsen opgehoogd tot (1e generatie) wierden

dun bevolkt -250-400 mensen ten westen van de Hunse

regressie eerste bewoning –op hogere delen kwelder + oeverwallen

650 vC

transgressie

1000 vC

NEGENDE EEUW I

* Door stijgende zeespiegel en stormvloed en nam het bewoonbare gebied af

Kaart -Ben Westerink *Zuiderstraat 5* p.171

-de riviermondingen werden uitgeschuurd door de getijdewerking

-tussen Humsterland en Middag ontstond de Kliefslot

-het water van de Hunze ging naar de Lauwerszee

de oude monding van de Hunze begon dicht te slibben

Situatie tijdens de transgressieperiode 800-1000
Bron: Ben Westerink *Zuiderstraat 5*, p. 171

Middag, Humsterland en De Marne voor en ten tijde van de eerste bedijking -omspoeld door zeewater, doorsneden met geulen en kreek, bezaaid met wierden

NEGENDE EEUW II

*De wierden worden opgehoogd

Ze waren vrij dichtbevolkt -schattingen per type wierde en voor het gebied

De bewoners van de wierden waren aangewezen op boten

Ze leefden van veeteelt en van de zee -visserij, scheepvaart/handel

Friese schippers/handelaars waren belangrijk voor de handel tussen het Frankische Rijk, het Angelsaksische Rijk en Noord-Europa

*Vestiging van de Frankische macht -bevorderd door de kerstening

Macht van de Franken werd gerepresenteerd door vazallen -graven en bisschoppen

Vanaf 787 nC werden al goederen en grond gelegateerd aan bisdommen/abdijen

PERIODE 1000 – 1250

REGRESSIE

Groeiende bevolking

- uitbreiding aantal wierden 4e generatie
- Oost-West kanaal –marktplaatsen (Winsum en Garrelsweer 950 jaar)
- meer voedsel nodig, meer ruimte voor akkerbouw

Groeiende dorpsgemeenschappen

- bouw van kerken eerst van hout en riet (9e – 10e eeuw)
daarna van tufsteen
vanaf 2e helft 12e eeuw van baksteen

bouwstijlen: 10e – 13e eeuw Romaans

13e eeuw Romano-gothiek –periode van ‘bouwexplosie’
vanaf midden 14e eeuw Gotisch

- torens pas later los van kerkgebouwen
- klokkentorens ook ter bescherming

Kerk als 'organisatievorm'

Kerkdorpen / parochies -gegroepeerd in *proosdijen*

Midden 13e eeuw –**schatting** aantal parochies (gemiddeld 200 personen):

- Proosdij Oldehove (of Hummerze) - 27 (+ 8 verder naar het westen)
- Proosdij Leens - 13
- Proosdij Baflo - 33

Bevolkingsgroei + organisatie(parochies / proosdijen) -uitgangspunten voor de **aanleg van dijken**
de ontginning van veengrond

ONTGINNING VEENGEBIEDEN

De bevolkingsdruk van de wierdedorpen leidde vanaf de 10e eeuw tot de ontginning van de *aan de kweldergronden grenzende veengronden*, die bedekt waren met struikvegetatie: **woud- of woldgronden**

*ten noorden van het Winsumerdiep –tussen Warffum en Onderdendam

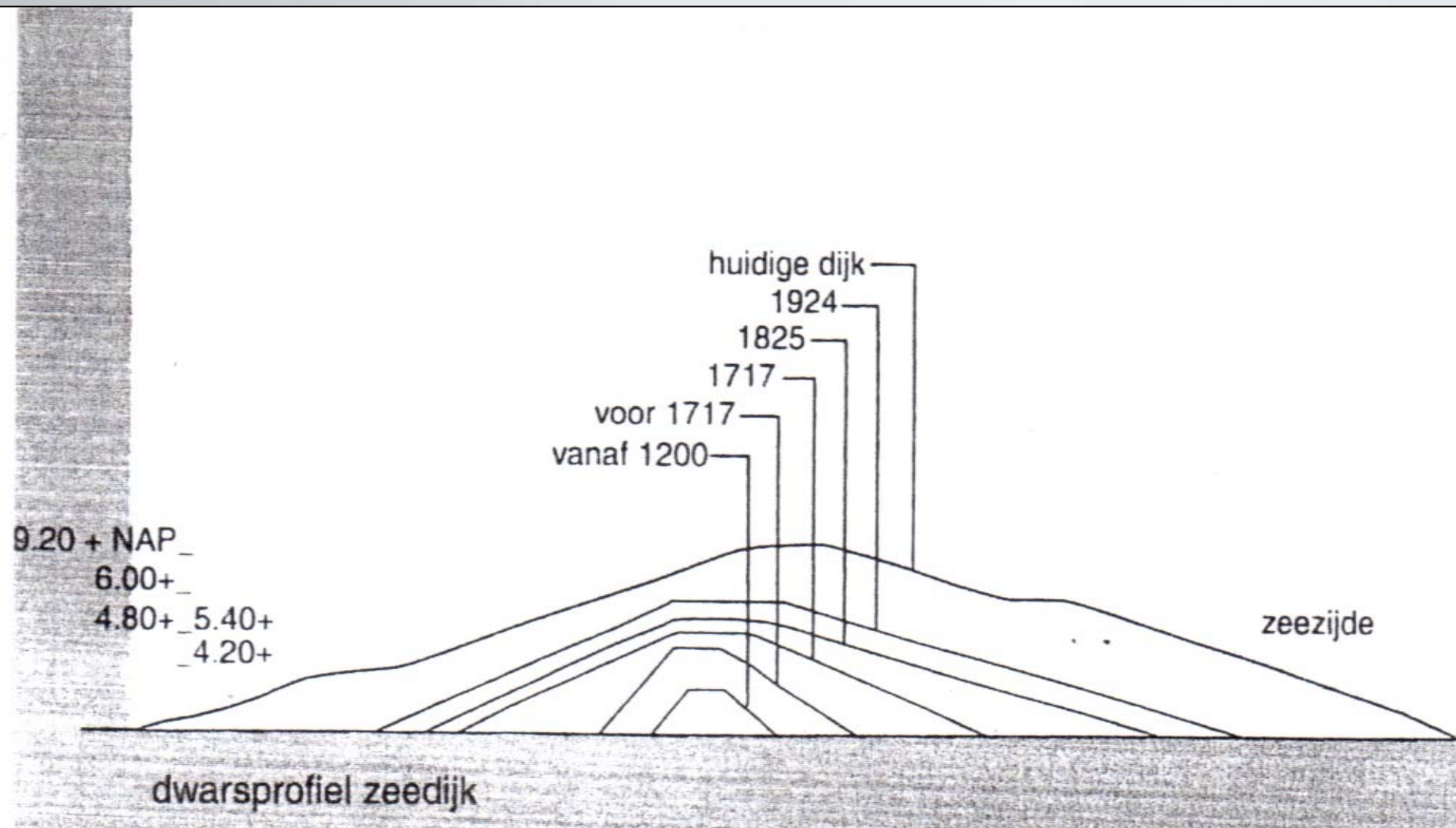
*ten zuiden van het Winsumerdiep –tot Thesinge en Garmerwolde

Ontginning door ontwatering -graven van sloten

Gebruikt voor verbouw van graan

Langzame en beperkte bewoning –huiswierden oeverwallen van getijdegeulen

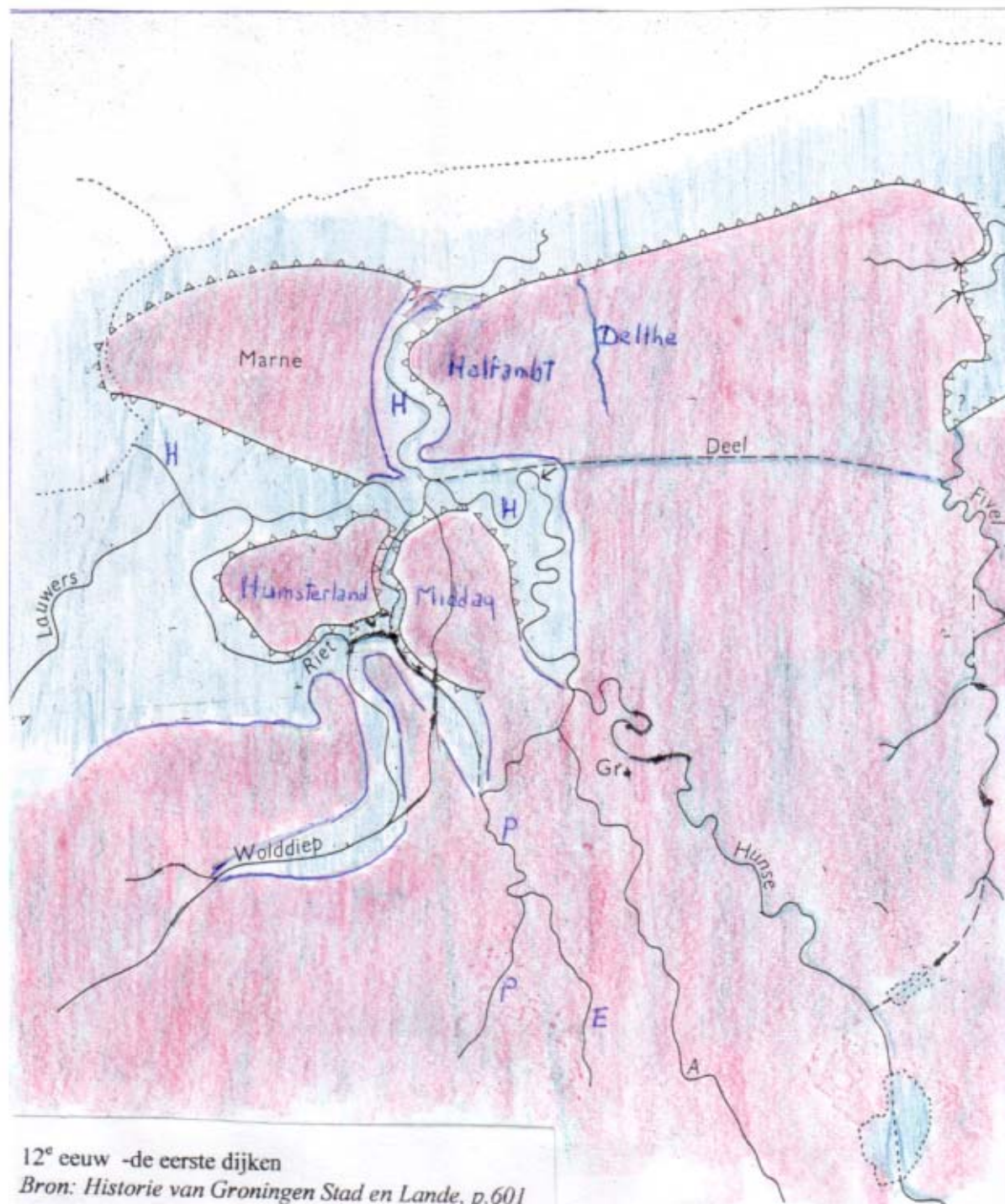
Enkele daarvan groeiden uit tot dorpen: Bedum, Noordwolde, Zuidwolde

EERSTE FASE AANLEG DIJKEN -12E EEUW

Bouw van kaden / lage dijken -tot 1,5 meter hoog

Kaart Dwarsprofiel zeedijk

12^e eeuw -de eerste dijken
Bron: *Historie van Groningen Stad en Lande*, p. 601

EERSTE FASE AANLEG DIJKEN -12E EEUW

Rond opgewassen kwelders van Humsterland, Middag, De Marne en Halfambt + dijk (Rodedijk) ter bescherming van Langewold

van wierde tot wierde
gebruik makend van kwelder- en oeverwallen

Kaart 12e eeuw –de eerste dijken

Afwatering van de polders: via een zijl of pomp (duikersluis –houten koker onder de dijk, af te sluiten met een klep)

Afwateringspatroon –de kweldergeulen en prielen

Zijlvest =naam van het hele gebied dat door een bepaalde sluis afwatert

TWEEDE FASE AANLEG DIJKEN -VANAF DE 13E EEUW

1250 – 1550 **transgressie**

bedijkte gebieden zijn kwetsbaar

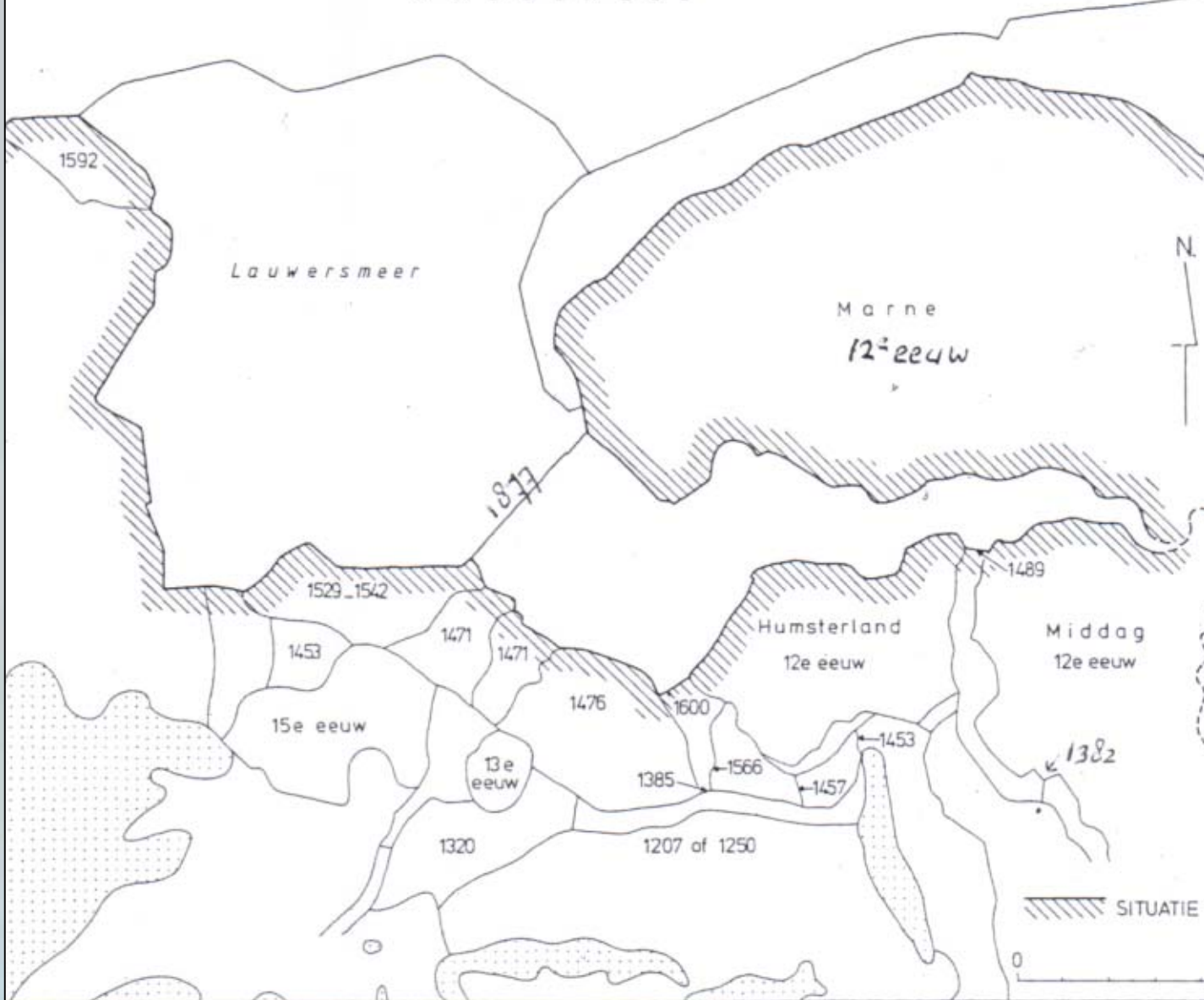
stormvloed en dijkdoorbraken overstromingen
schepen vergaan (1288) armoede

Nieuwe dijken ten zuiden van het Reitdiep

Kaart Hacquebord / Hempenius p.40

- Geleidelijke inpoldering Kliefsloot (tot 1489, bij Saaksum)
- Idem Oude Riet (tot 1600, bij Kommerzijl)
- Idem Lauwers (tot 1475, bij Munnikezijl)
- Polders rond Aduard (rond 1250 en 1313)

Vanaf 1600 –gesloten dijk ten zuiden van de benedenloop van het Reitdiep

Bedijkingsgeschiedenis ten zuiden van het Reitdiep
vanaf de 13^e eeuw

Bron: Hacquebord en Hempenius

Groninger dijken op deltagoogte, p. 40

TWEEDE FASE AANLEG DIJKEN -VANAF DE 13E EEUW

Nieuwe dijken ten noorden van het Reitdiep

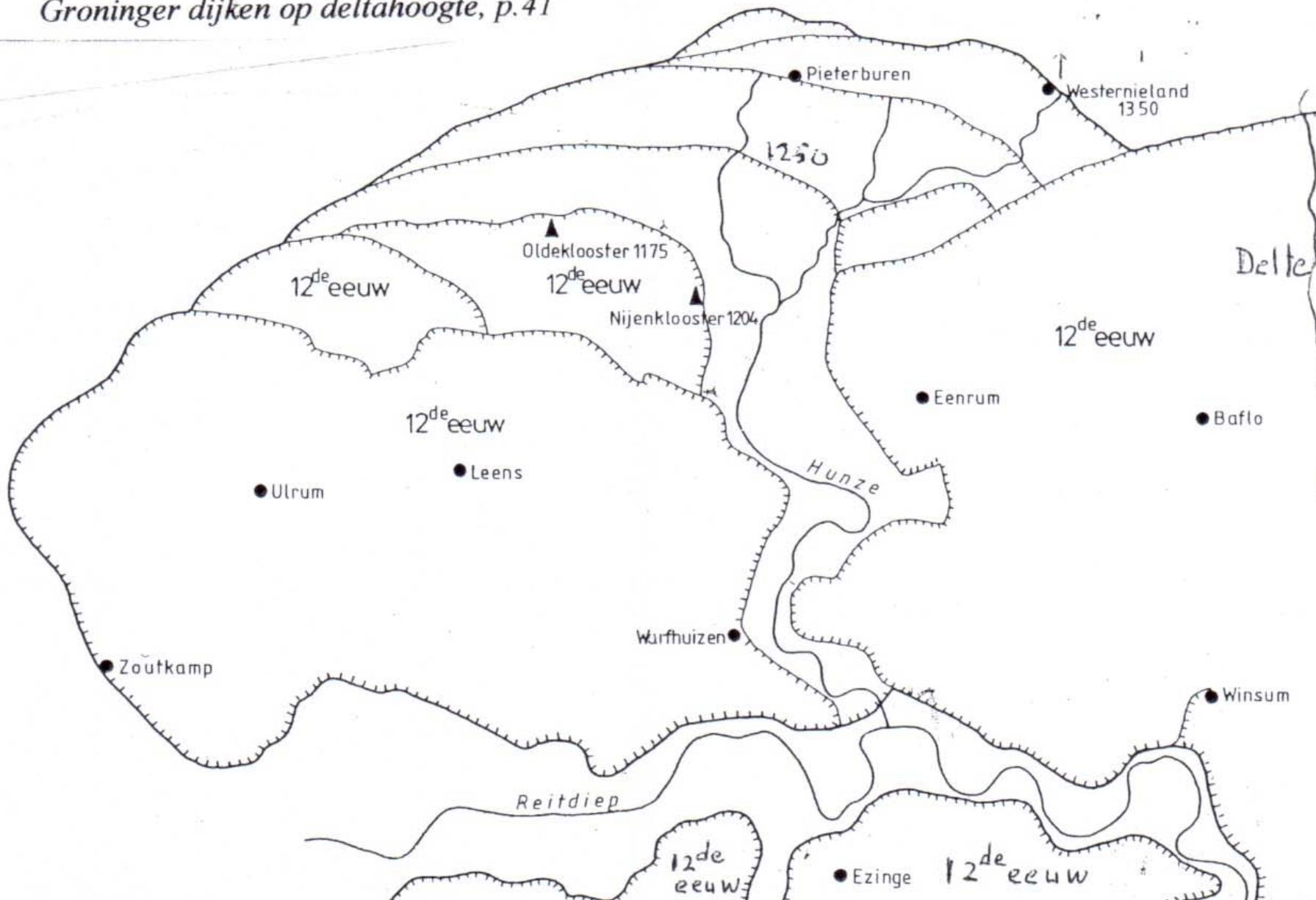
Kaart Hacquebord / Hempenius p.41

Inpoldering oude Hunsemond + kwelderstroken

Vanaf einde 13e eeuw –gesloten zeedijk De Marne / Halfambt -
Zeeborg

Bedijkingsgeschiedenis ten noorden van het Reitdiep in de 13^e en 14^e eeuw

Bron: *Hacquebord en Hempenius*
Groninger dijken op deltahoogte, p.41

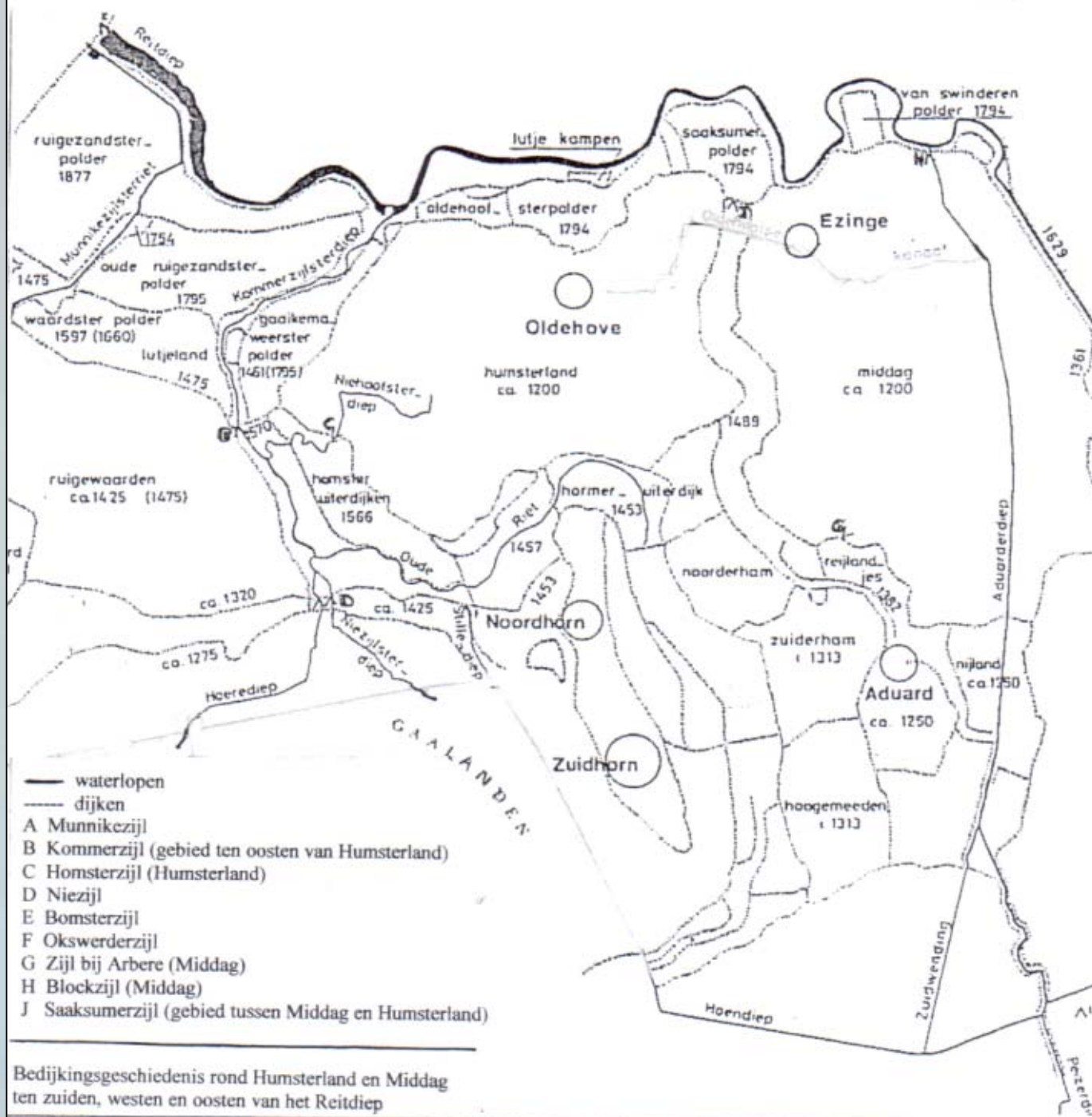

TWEEDE FASE AANLEG DIJKEN -VANAF DE 13E EEUW

Dijken langs het Reitdiep en het Peizerdiep

Kaart Bedijkingsgeschiedenis rond Humsterland en Middag

Deze 'rivierdijken' werden in de 2e helft van de 14e eeuw aangelegd

Dijken in het veengebied

Doorgaande ontginning van het veengebied

Gevolg van ontginning:

*Bodemdaling -door ontwatering, oxydatie, verbranden + afgraven veen laaggelegen gronden: meden, drassig -hooilanden

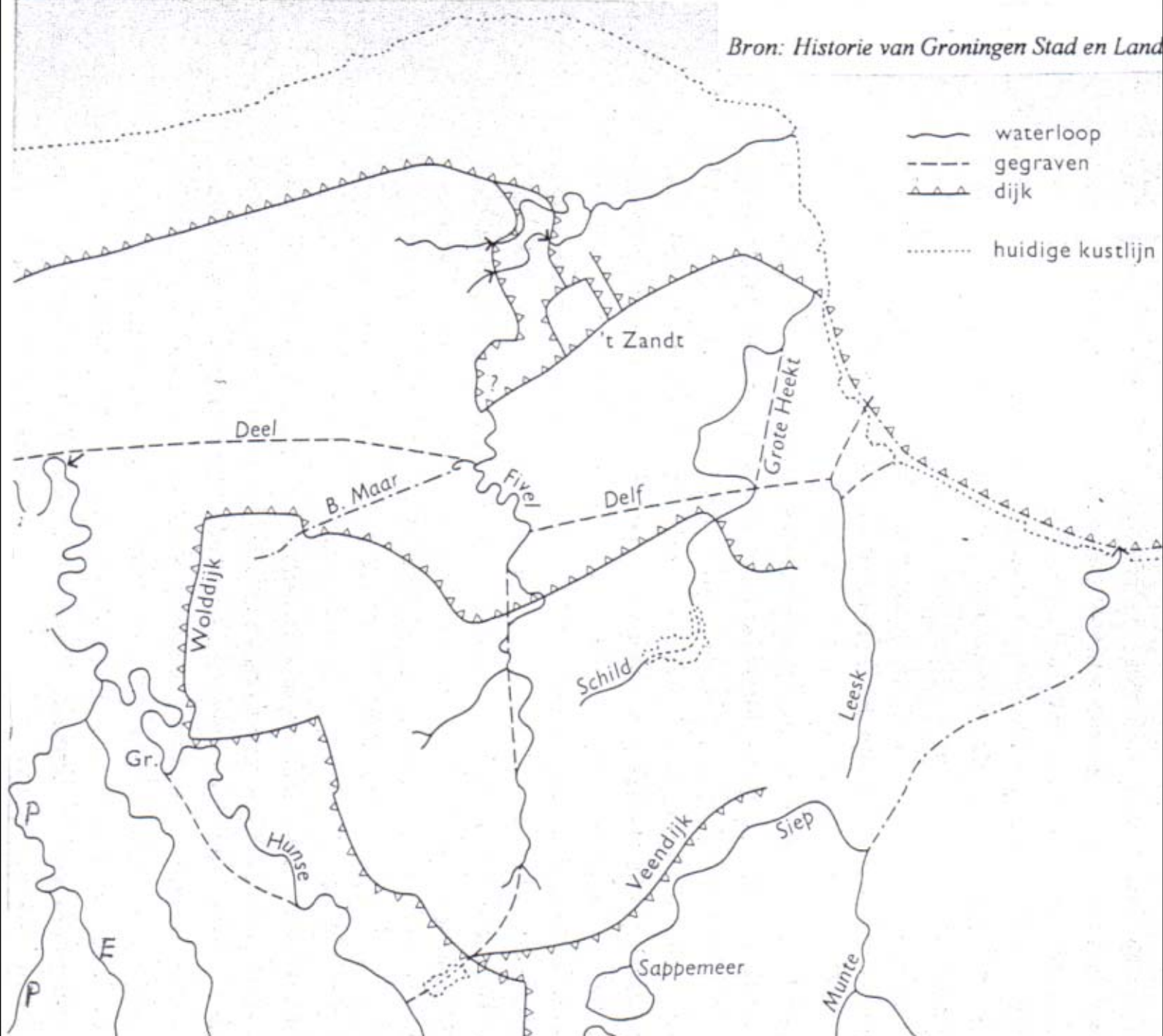
*Veel sloten nodig voor afwatering

*Bescherming nodig tegen water uit hoger gelegen gronden

15e eeuw: aanleg dijken

voorbeeld: de Wolddijk (Westerdijkshorn – Noorderhogebrug)

Kaart Historie van Groningen Stad en Lande p.601

- waterloop
- - - gegraven
- ▲▲▲ dijk
- huidige kustlijn

AANLEG VAN DIJKEN -INVLOED VAN KLOOSTERS

Vanaf 9e eeuw: toenemende invloed Christendom

Vanaf 2e helft 12e eeuw: invloed van kerkelijke beweging om nieuwe kloosters te stichten

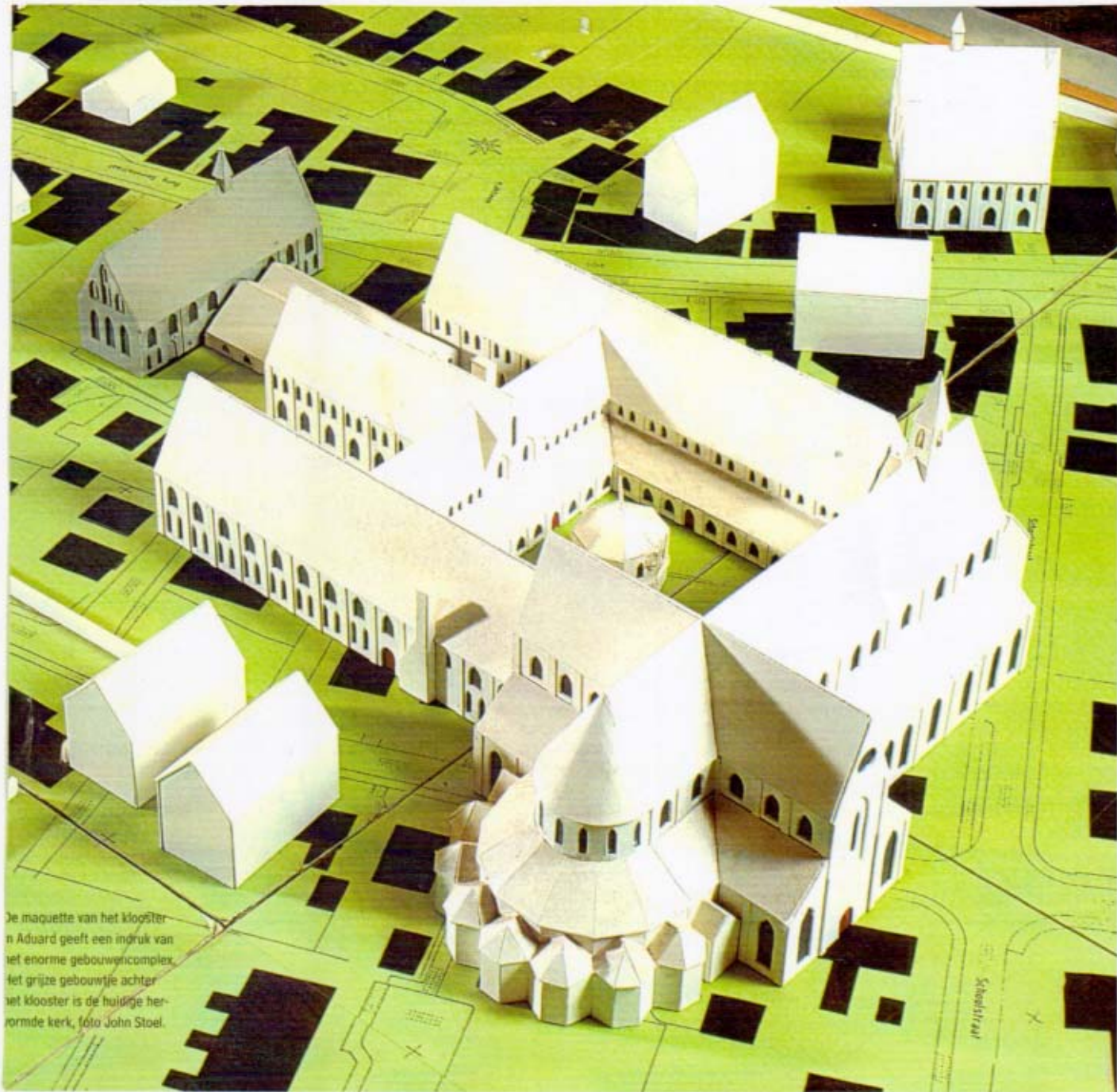
Overal in het Groningerland werden kloosters gesticht
Kaart Overzicht kloosters

Initiatief:

*Gezeten boeren die op hun grond een religieuze gemeenschap stichtten

*Met steun vanuit reeds bestaande kloosters –die een prior en een aantal monniken stuurden

De kloosters namen lekebroeders in dienst als arbeiders
lekebroeders woonden in het klooster
ze waren celibatair en kregen geen loon

De maquette van het klooster in Aduard geeft een indruk van het enorme bouwwerkcomplex. Het grijze gebouwje achter het klooster is de huidige hervormde kerk, foto John Stoel.

1402 1680

25. steen gebouw

ROL VAN DE KLOOSTERS

Kloosters speelden een grote rol bij

*het inpolderen / bedijken en ontginnen van **kwelder- en veengronden**

dat resulteerde in grootgrondbezit

Kaart Kloostergoederen in de provincie Groningen ca. 1600

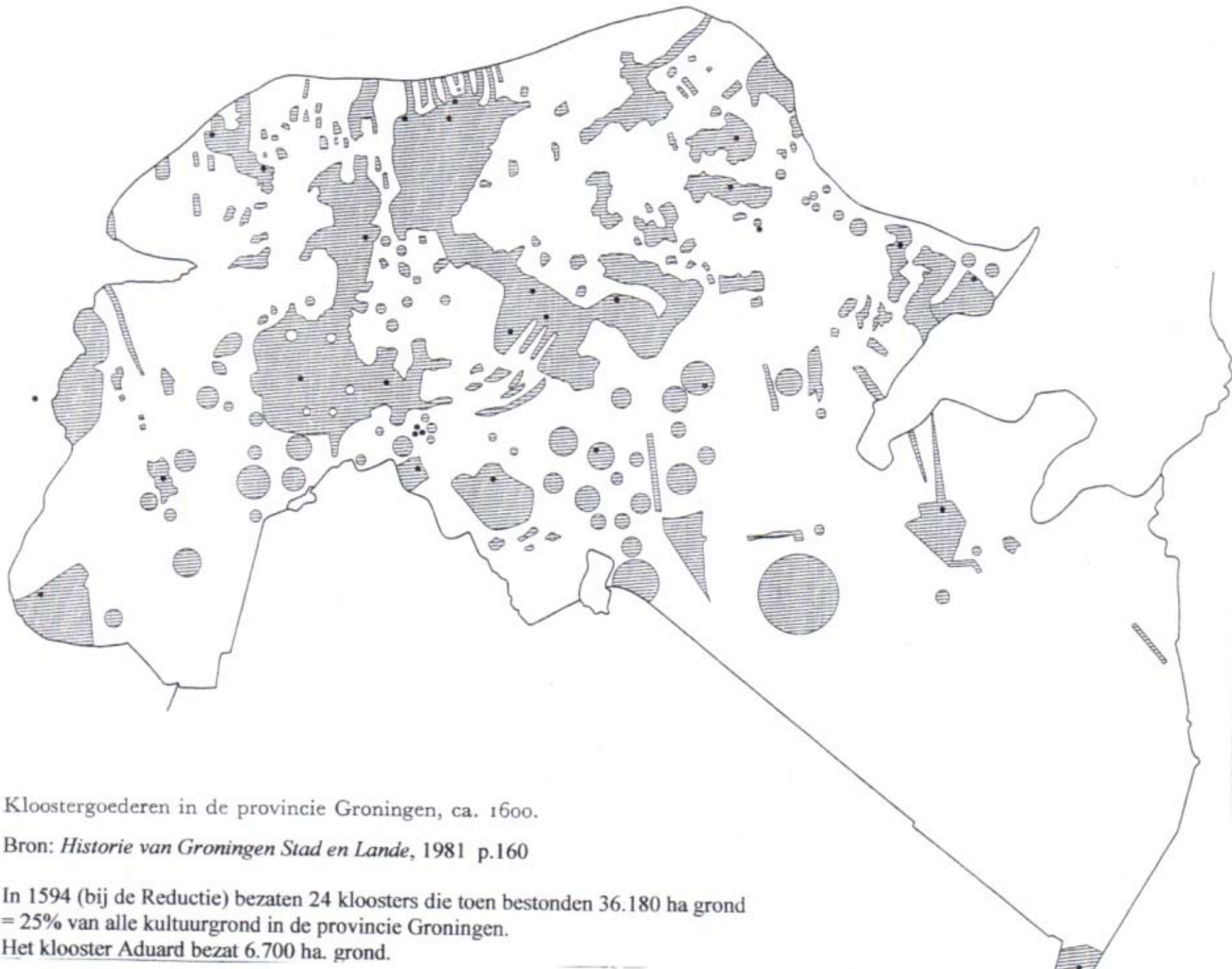
*het oplossen van waterstaatkundige problemen

door het grondbezit hadden ze belangen bij goede afwatering en kanalen voor de scheepvaart

ze waren nauw betrokken bij de oprichting en het besturen van de grote zijlvesten die rond 1300 ontstonden

- het *Aduarderzijlvest* 1313

- het *Winsumer- of Schaphalsterzijlvest* 1323

Kloostergoederen in de provincie Groningen, ca. 1600.

Bron: *Historie van Groningen Stad en Lande*, 1981 p.160

In 1594 (bij de Reductie) bezaten 24 kloosters die toen bestonden 36.180 ha grond
= 25% van alle kultuurgrond in de provincie Groningen.

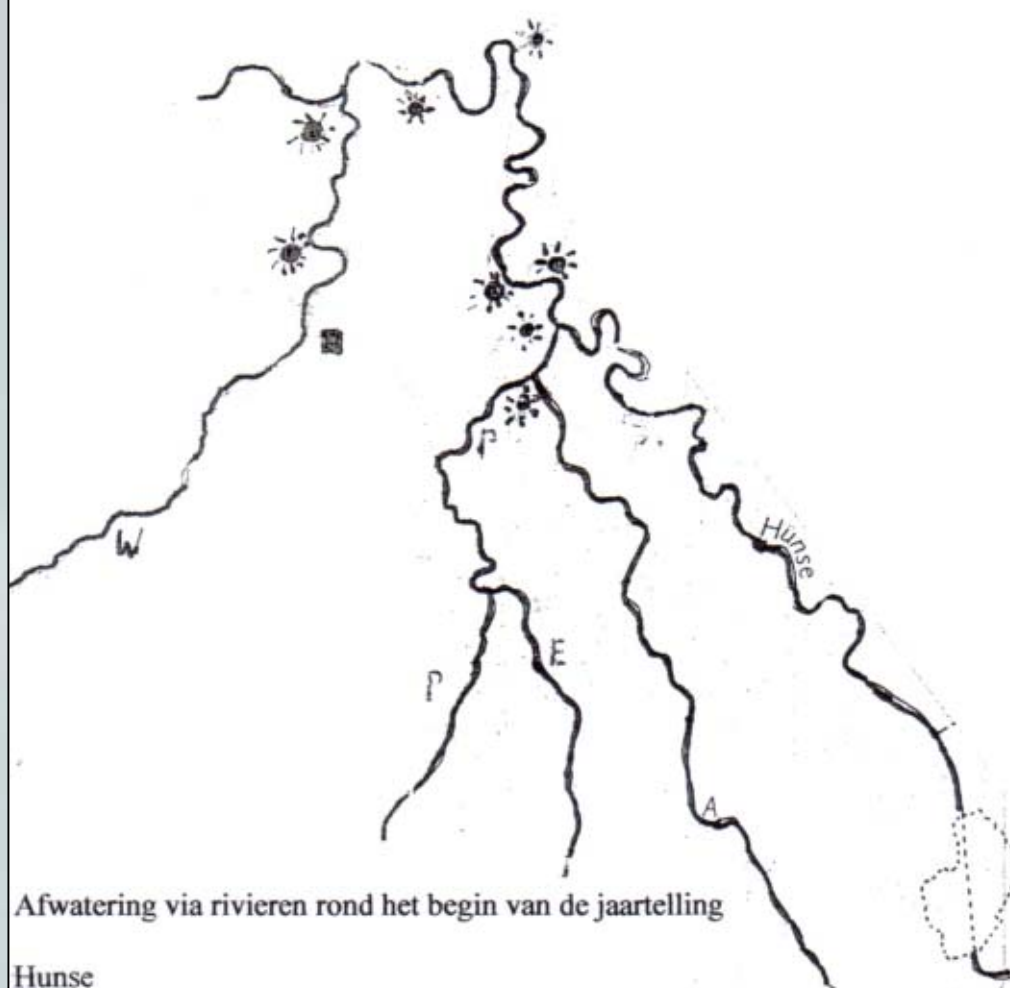
Het klooster Aduard bezat 6.700 ha. grond.

AFWATERING

HUNSE DRENTSE A PEIZERDIEP WOLDDIEP

ROND HET BEGIN VAN DE JAARTELLING

KAART HUNZE MET ZIJRIVIEREN + WOLDDIEP

Afwatering via rivieren rond het begin van de jaartelling

Hunse

Drentse Aa (A)

Eelderdiep (E)

Peizerdiep (P)

Wolddiep (W)

Wierden

1. Langs Hunse/Drentse Aa/Peizerdiep -van zuid naar noord

Dorkwerd, Paddepoel, Wierum, Adorp, Winsum

2. Langs Wolddiep -van zuid naar noord

Fransum, Ezinge, Feerwerd

Oriëntatiepunt: Aduard

PEIZERDIEP

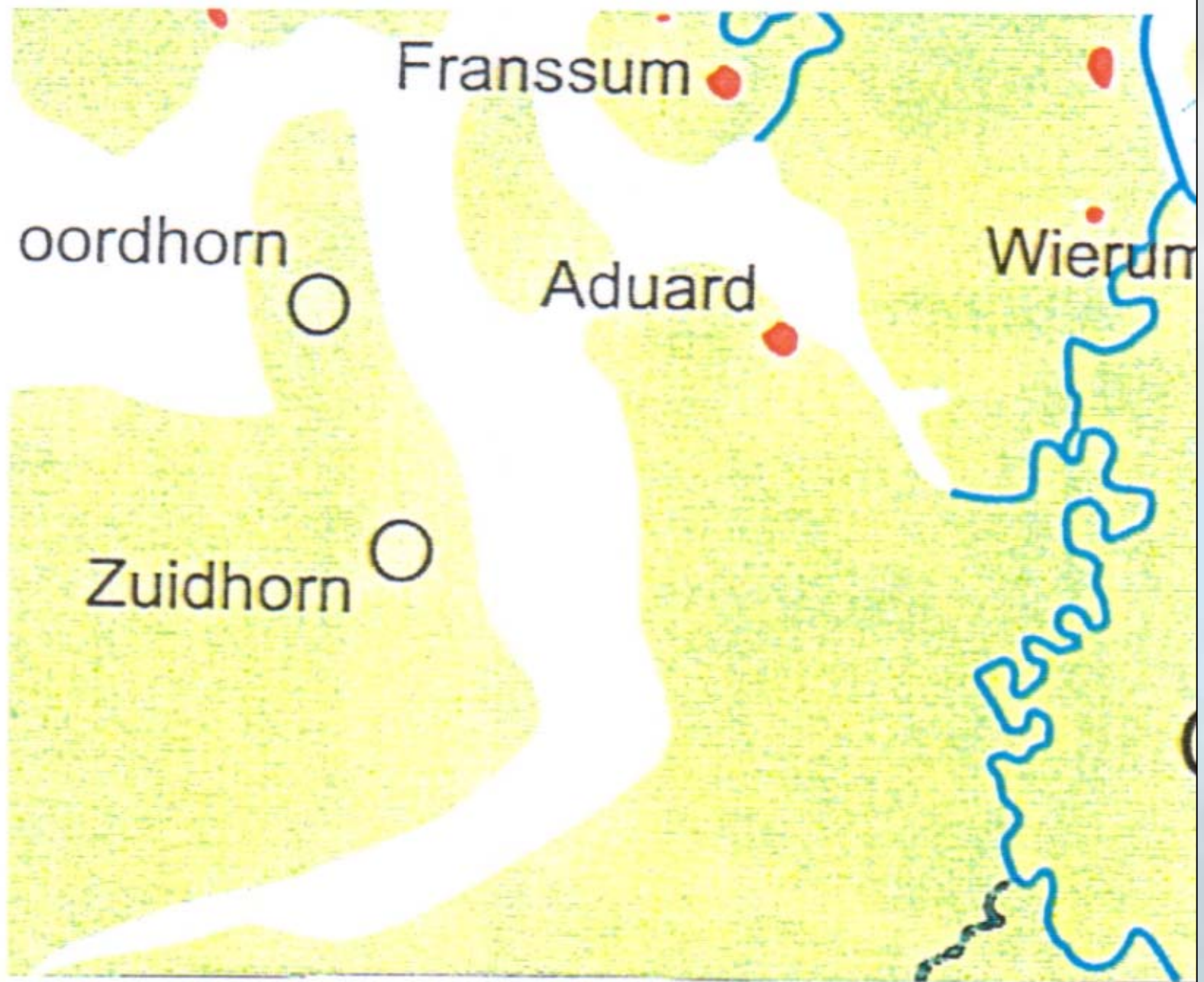
*800-1000 –ALS GEVOLG VAN DE TRANSGRESSIE
WORDT HET ‘ONTHOOFD’ EN STROOMT HET
IN WESTELIJKE RICHTING NAAR ZEE

KAART Ben Westerink *Zuiderstraat 5* p.171

*12E EEUW –GEVOLGEN BEDIJNING MIDDAG:
EEN VAN DE BENEDENLOPEN VAN HET
PEIZERDIEP EN WOLDDIEP WORDT AFGEDAMD

KAART WATERBEHEERSING 13E – 15E EEUW

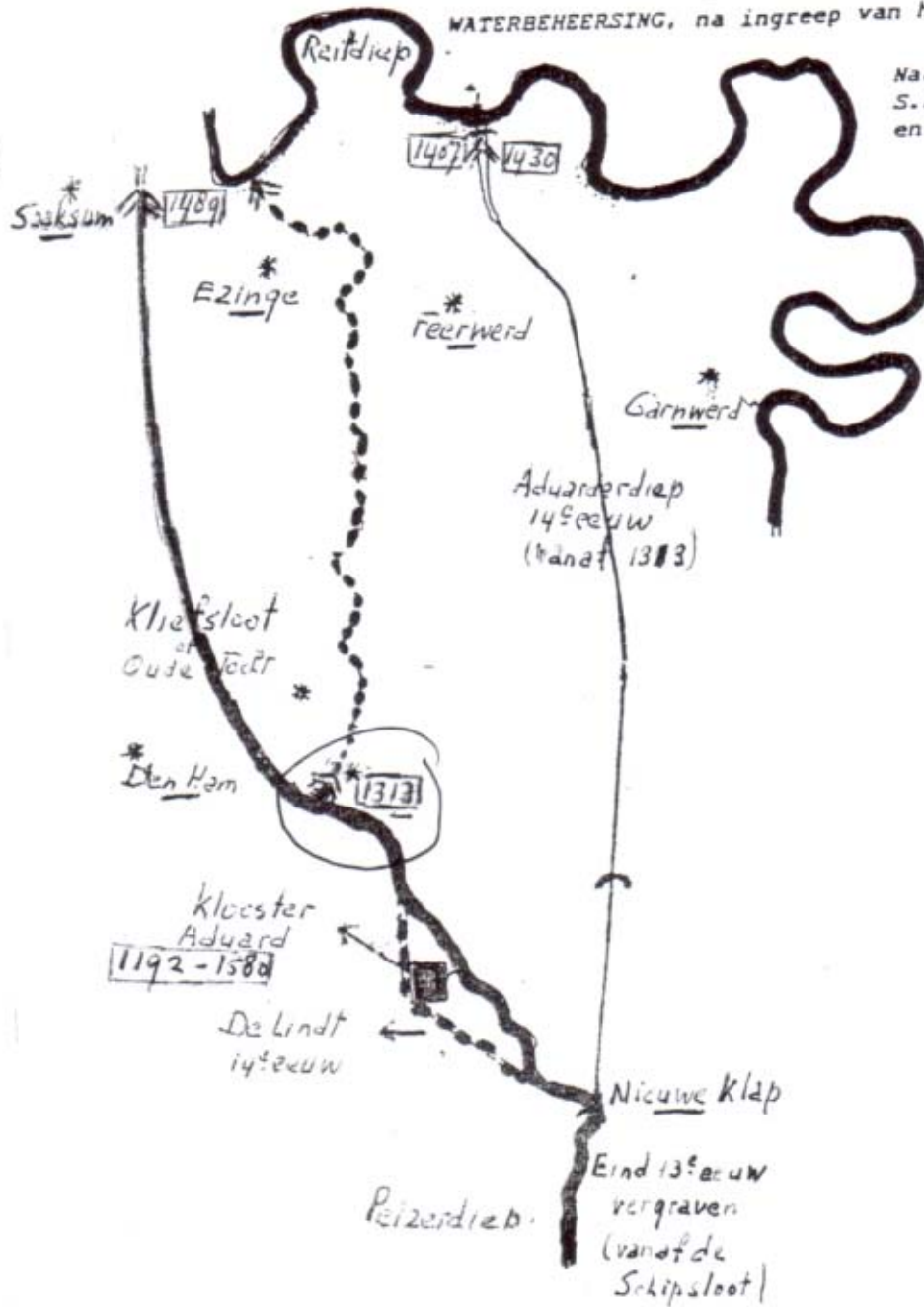
KAART MIDDAG

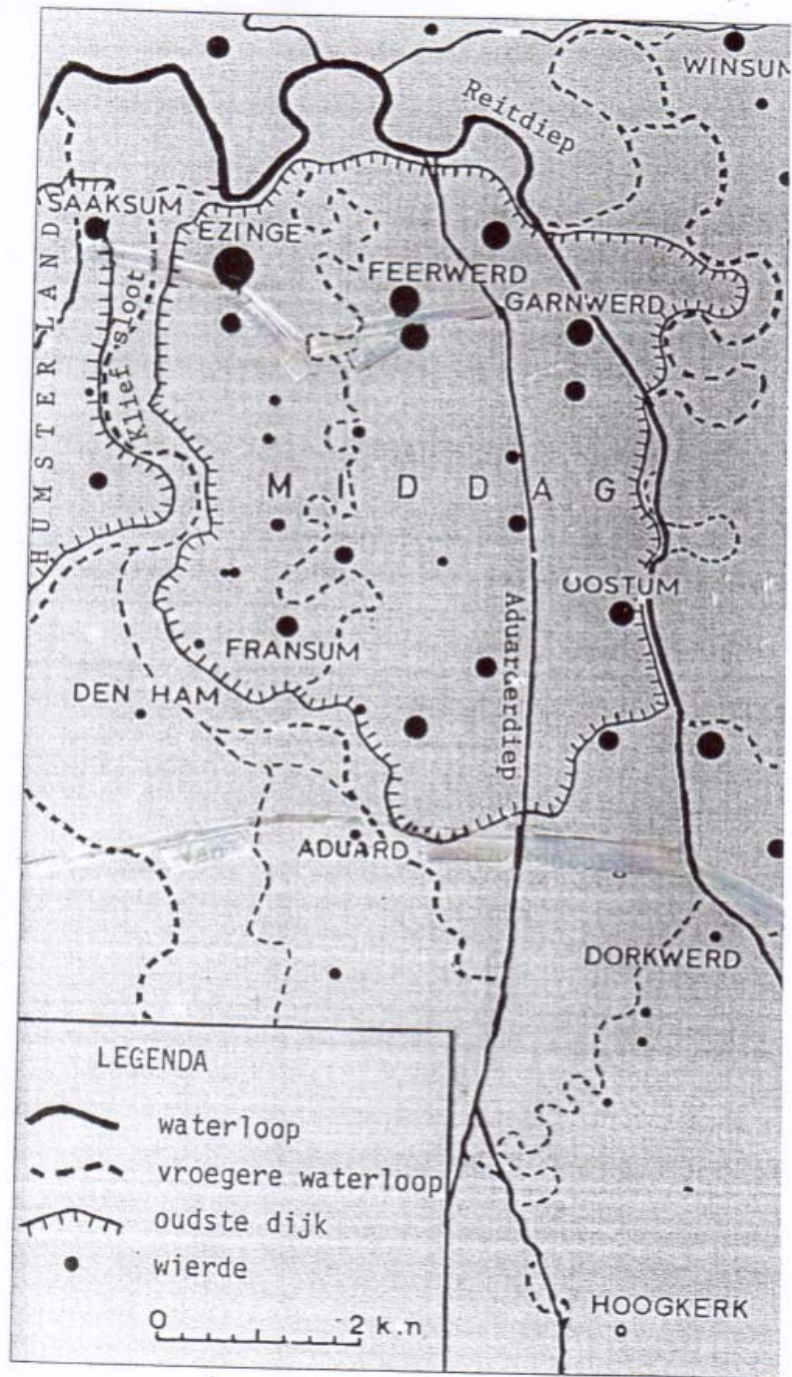

Bron: Ben Westerink *Zuiderstraat 5* 2002, p. 171

WATERBEHEERSING, na ingreep van het KLOOSTER ADUARD

Naar theorieën van
S.P. Rietema (1924)
en D. Kloppenburg (1944)

DRENTSE A

*WAARSCHIJNLIJK EIND 13E EEUW TUSSEN GRONINGEN EN DORKWERD 'VERGRAVEN' TOT A-DIEP OF REITDIEP

BELANG STAD GRONINGEN + BISSCHOP VAN UTRECHT

*1365: SLUIS BIJ UITMONDING IN DE HUNSE / HARSSENS

*1385: 'ONTHOOFDING' –DOOR VERLENGING A-DIEP/REITDIEP VAN DORKWERD TOT WIERUMERSCHOUW

HUNSE

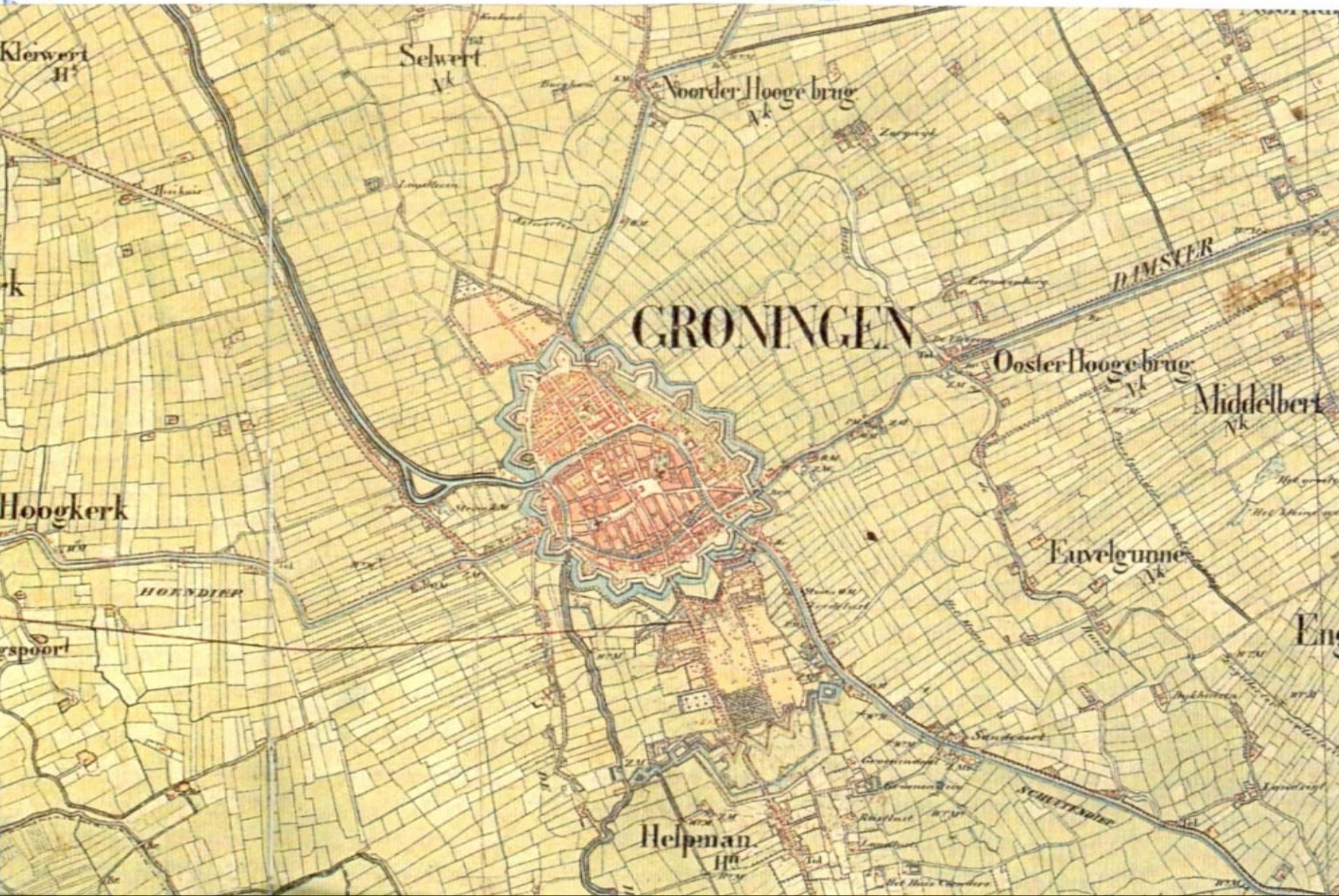
DE GROOTSTE RIVIER -OERSTROOMDAL

TOT DE 9E EEUW (TRANSGRESSIE) ZUID-NOORD
TOEN WERD DE BENEDENLOOP OMGEBOGEN NAAR DE
LAUWERSZEE

1365: WATERAFVOER GEREgeld DOOR SLUIS + KANAAL
BIJ HARSSENS

VANAF EIND 14E EEUW:
GROTE VERANDERINGEN TUSSEN **WATERHUIZEN** EN
WIERUM

KAART HISTORISCHE ATLAS VAN NOORD-NEDERLAND

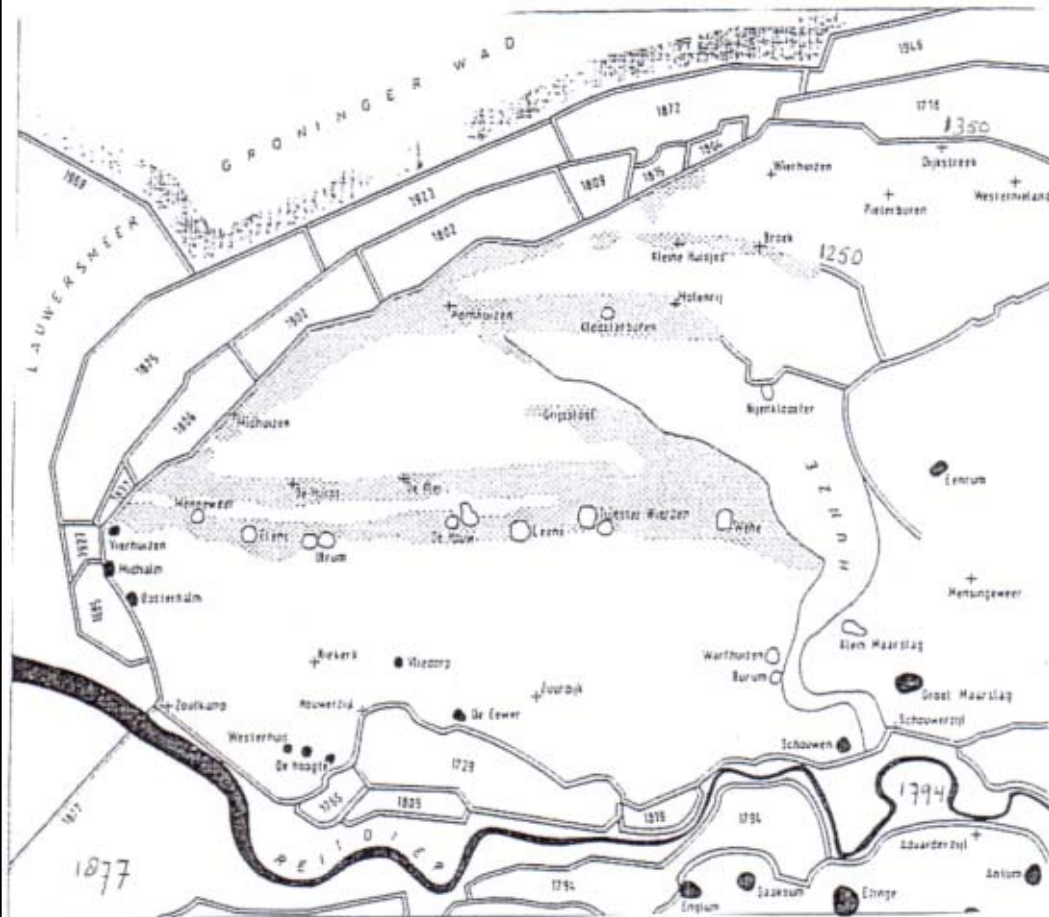

VERANDERINGEN HUNSE

- *EIND 14E EEUW: DOOR GRAVEN *SCHUITENDIEP*
VAN WATERHUIZEN NAAR GRONINGEN
WORDT DE HUNSE 'ONTHOOFD'
BENEDENLOOP VAN DE HUNSE VERLIEST FUNCTIE
VOOR AFWATERING EN SCHEEPVAART
- *BEGIN 15E EEUW: OUDE HUNSE IN TWEEEN GEKNIPT DOOR
HET GRAVEN VAN HET DAMSTERDIEP
- *ROND 1424: HUNSE-WATER IN DE STAD GRONINGEN
-LANGS NOORDERHAVEN NAAR REITDIEP GELEID

-VIA GEGRAVEN SELWERDERDIEP WEER NAAR DE
OUDE HUNSE-BEDDING GELEID -BIJ CORTINGHUIS

1611 –DEEL VAN SELWERDERDIEP VERGRAVEN TOT
BOTERDIEP

Bedijingsgeschiedenis ten noorden van het Reitdiep
na de 14^e eeuw
Bron: Boerderijenboek De Marne, p.287

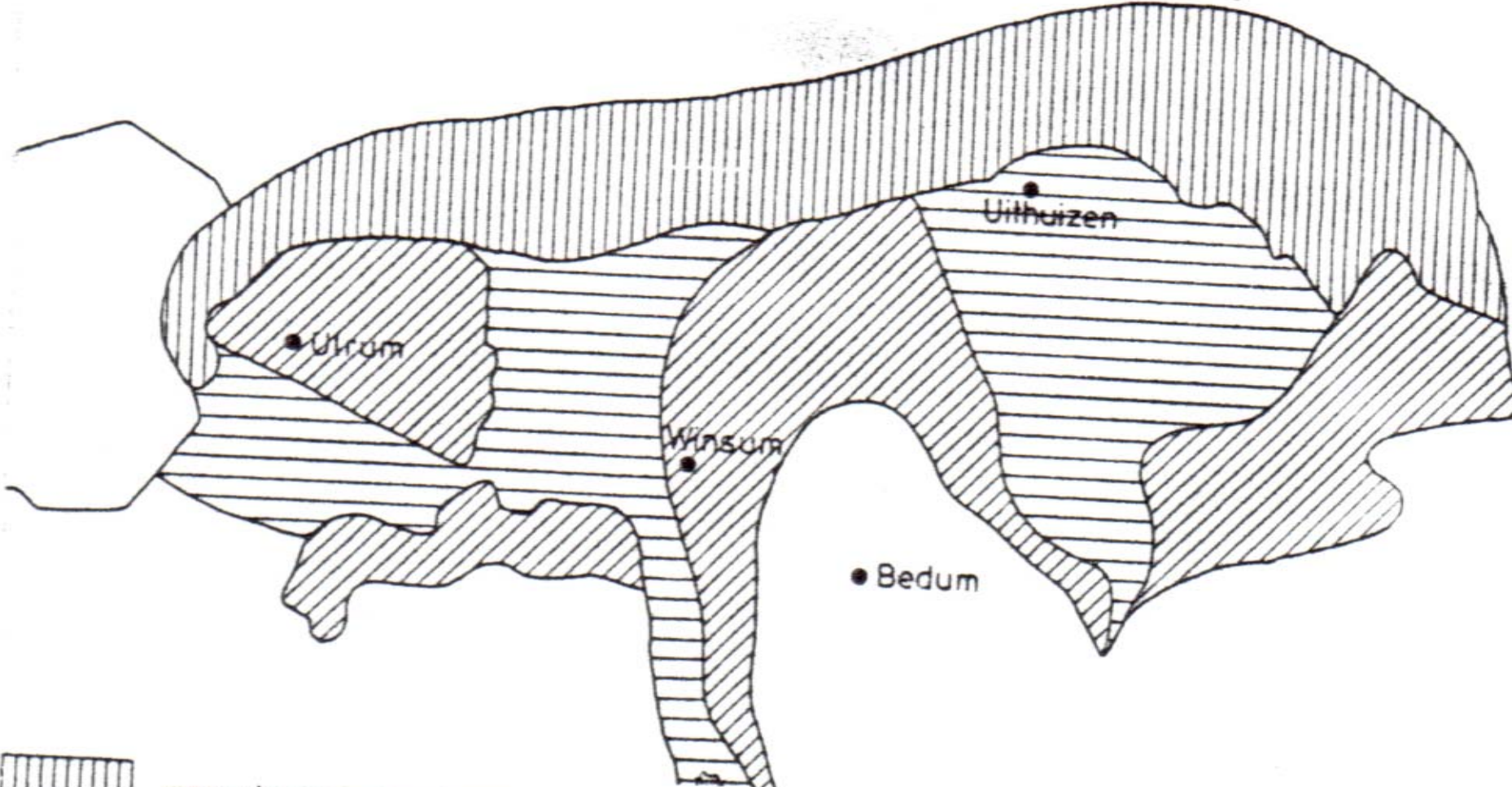
Legenda

- kwelderwallen met (jongere) wierden
- dijkdorpen
- dijken met jaar van inpoldering

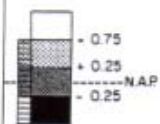
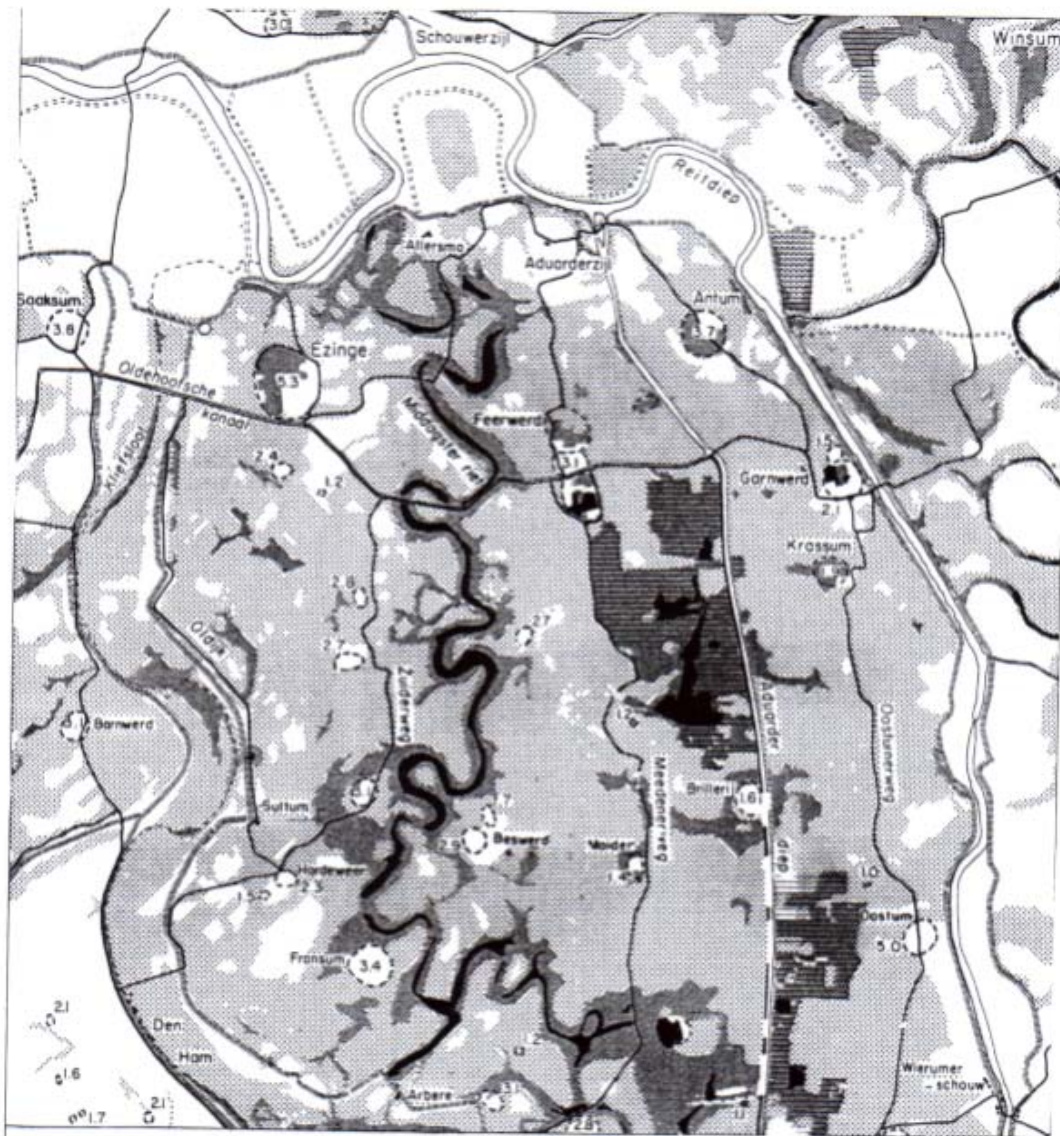

Bedankt voor uw aandacht
en wel thuis

- jonge kwelderlandschap
- oude kwelderlandschap
- oude zeeboezemlandschap
- knikkleilandschap

klie - afgraving

weg

water

restgeul Kielesloot

hoofddijken

--- (voormalige) dijken in Reitdiepdal

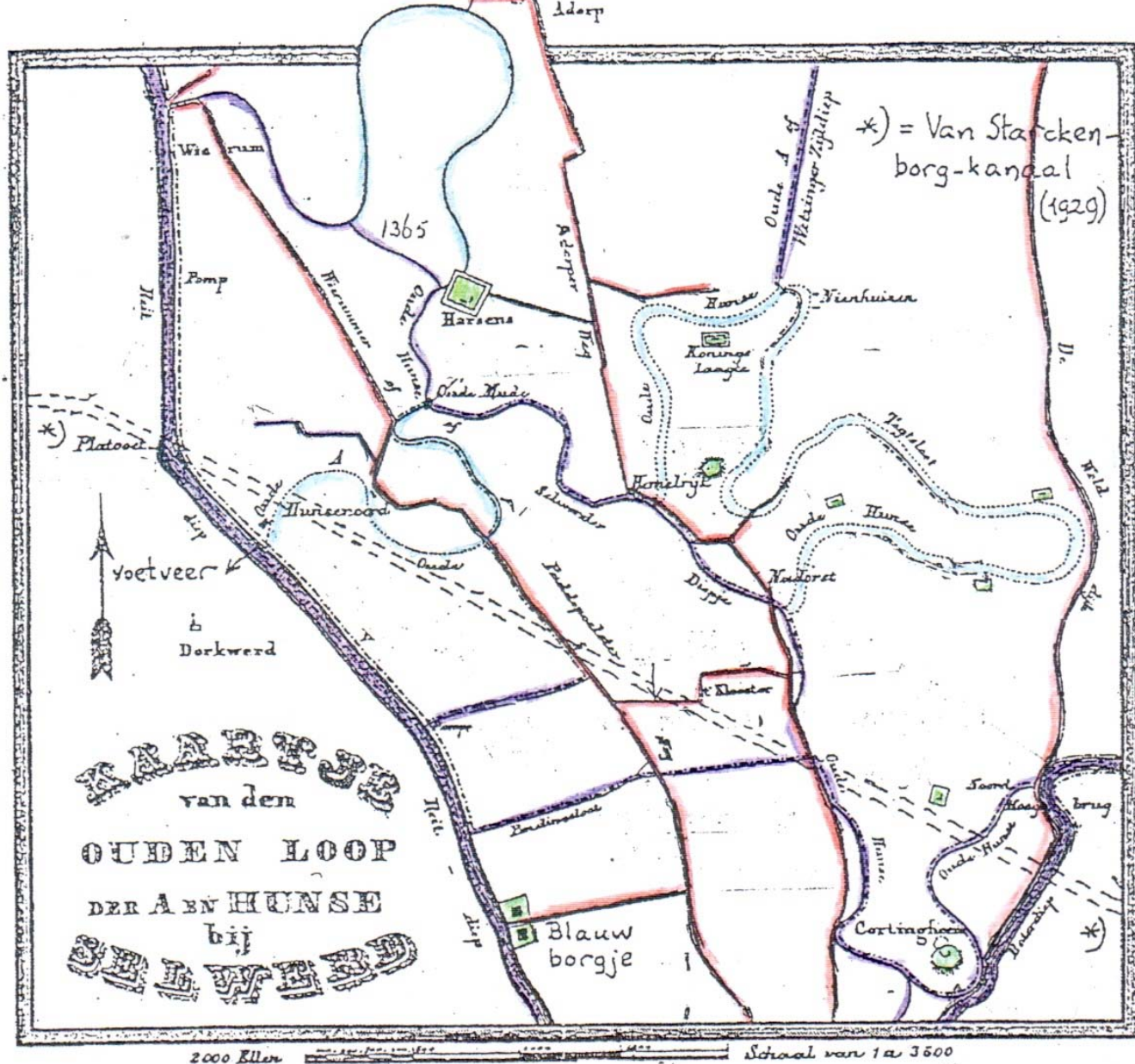
(31) omtrek terz en hoogte boven N.A.P.

Hoogteliggingen in noordelijk Middag

Oude loop van het Peizerdiep met Beswerd op de achtergrond
(bij hoog water in januari 1995)

JD

Kaart van Dr. G. Acker Stratingh uit de Groninger Volksalmanak van 1844. Onder: De vroegere ineenvloeiing van Hunze (Selwerderdiep) en Drentse A bij de "Oude Mude".

— Oude rivier bedding

— Waterlijnen

— Wegen

— Mierken en gebouwen